

İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Yardım Sevenler Cemiyeti'nin Milli Müdafaa Hizmetlerine Yardım Faaliyetleri*

Help Activities for The National Defense Services of The Charitable Society During The Second World War

Dr. Öğr. Üyesi Ceren UTKUGÜN¹, Prof. Dr. Şaban ORTAK²

Öz

1928'de kurulan Yardım Sevenler Cemiyeti özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında en önemli yardım kuruluşlarından biri olmuştur. Cemiyet sosyal yardım faaliyetleri kadar, kadınları cephe gerisi işlere hazırlayarak teknik bilgilerini artırma çalışmaları da yapmıştır. Hayır işlerinde ve orduya tıbbi malzeme, giyecek eşya üretiminde kadınları aktif hale getirmiştir. Kadınları yardım faaliyetlerinde bulunmaya ve ordu için gönüllü olarak çalışmaya teşvik etmiştir. Faaliyetlerini yürütürken devletin sağladığı olanaklardan ve mali destekten yararlanan cemiyet üye taahhütleri, sinema, rozet ve yardım geceleri hasılatı gibi kaynakları kullanarak maddi gücünü sürekli arttırmıştır. Kuruluş amacı yardım derneği olan Yardım Sevenler Cemiyeti, sosyal yardımlarına ek olarak savaşa girme tehlikesi karşısında kadınları cephe gerisi işlerde kullanmaya ve kadınların savaş, savaştan korunma ve hasta bakımı gibi konularda teknik bilgilerini arttırmaya çalışmıştır. Siyasetçi eşleri gibi tanınmış bayanların desteğini alıp, basının kitleleri harekete geçirebilme gücünü kullanan cemiyetin açtığı kurslara ve düzenlediği etkinliklere yoğun katılım olmuştur. Yardım Sevenler Cemiyeti İkinci Dünya Savaşı yıllarında zor durumda kalmış insanlara yardım eli uzatmak kadar milli müdafaa hizmetlerine de yardımcı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yardım Sevenler Cemiyeti, Milli Müdafaa hizmetleri, İkinci Dünya Savaşı

Makale türü: Derleme

Abstract

The Charitable Society founded in 1928 has become one of the most important charitable organizations especially during the Second World War. As well as social assistance activities, the society has worked to increase its technical knowledge by preparing women to work behind the front. It has made women active in charity and in the production of medical supplies and clothing for the army. It encourages women to participate in charity activities and to work voluntarily for the army. Benefiting from the state's opportunities and financial support while carrying out its activities, the community's member commitments have continuously increased its financial power by using resources such as cinema, badges and revenues at night. The Charity society, which is the help society, has tried to use women to work behind the scenes in the face of the danger of entering the war in addition to social assistance, and to increase women's technical knowledge on issues such as war, war prevention and patient care. There has been intense participation in the courses and activities of the society, which uses the power of the press to mobilize the masses by receiving the support of well-known women such as politicians wives. The Charity society has helped the people who were in a difficult situation during the Second World War as well as the National Defense services.

Keywords: Charity Society, National Defense Services, Second World War

Paper type: Review

*Bu çalışma birinci yazarın "İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de ekonomik sıkıntıların sosyal hayata etkileri (1939-1945)" isimli doktora tezinden hazırlanmıştır. Bu tez çalışması AKÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir (Proje No: 13.SOS.BİL.02). Bu çalışma Uluslararası Bilim ve Eğitim Kongresi, 23-25 Mart 2018, Afyonkarahisar'da sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, cedemir@aku.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-5911-9175>.

² Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, sortak@aku.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-9180-0158>.

Atf için (to cite): Utkugün, C. ve Ortak, Ş. (2019). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Yardım Sevenler Cemiyeti'nin Milli Müdafaa Hizmetlerine Yardım Faaliyetleri. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 21(2), 461-477.

Giriş

Hava sanayi teknolojisinin gelişmesiyle savaşlar cephe gerisindeki sivil halkı tehdit etmeye başlamış, cephe gerisindeki halkın korunabilmesi için pasif korunma veya pasif güvenlik gibi kavramlar önem kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye için yüksek bir olasılık haline gelmesi üzerine devlet savaşa dönük önlemler aldığı kadar, cephe gerisindeki sivil toplumu da korumaya çalışmıştır. Pasif güvenlik önlemleri; sivil toplumu korumaya yönelik kanunlar, talimatnameler, nizamnameler yayınlanması, siper ve sığınak kazılması, maske temin edilmesi, karartma uygulamaları ve tatbikat yapılması türünde eylemler olarak gerçekleştirilmiştir (Karabulut, 2014: 204, 199).

Türkiye, İkinci Dünya Savaşını silahlı savaşa girmeden geçiştirebilen ender Avrupa ülkelerinden olmuştur. Ancak doğrudan doğruya savaşa katılmamakla birlikte İkinci Dünya Savaşı'nın bütün sıkıntılarını yaşamıştır. Savaşın dünyaya getirdiği gerginlik, siyasi, askeri ve ekonomik sorunlar Türkiye'yi doğrudan etkilemiştir. Diğer taraftan Almanya'nın 1941 ortalarına kadar Balkanlar, Yunanistan, Ege Denizindeki adaları işgal etmesi ve Sovyet Rusya'ya savaş açması, Irak'ta Alman etkisinde bir Hükümetin kurulması Türkiye'yi savaş tehdit ve tehlikesiyle kuşatmıştır. Türkiye, savaş dışı kalmayı kabul etmekle birlikte İkinci Dünya Savaşının başlarından itibaren saldırıya uğrayabileceği veya savaşa girmek zorunda kalabileceği ihtimaline karşı her türlü önlemi almış ve seferberlik ilan etmiştir (Uçarol, 2008: 850)

Savaş olasılığına karşı önlemler alan Türkiye dünyada gerginliğin artmaya başladığı sıralarda ülkeye gelebilecek saldırıları önlemek üzere Edirne-Kırklareli arasını kapsayan Çakmak Müdafaa Hattını kurmuş, Kars'tan Zivin'e varan hat ile Erzurum Müdafaa Hattını güçlendirmiştir. Sonra müdafaa hattı Çatalca dar sahasına çekilmiş, ancak Rumeli ve İstanbul'un müdafaa edilemeyeceği düşünülerek savaşı Boğazların Anadolu yakasında kabul etmek kararlaştırılmıştır. Bunun için de İzmit gerisine kuvvetli bir birlik yığarak Şile ve Kandıra sahillerini de kontrol altında tutmuştur. Savaşın başlaması üzerine ülkede seferberlik ilan etmiş ve savunma önlemlerini geliştirmek üzere çalışmalarına hız vermiştir. (TBMM Z.C., D. VI, C. 5, s. 3; Uçarol, 2008: 838; Uran, 2007: 305). Trakya 12 Haziran 1940'da yasak bölge ilan edilmiş ve yabancıların Edirne'de bir geceden fazla kalmaları yasaklanmıştır. 24 Temmuz'da da ülkedeki tüm yabancıların 24 saat içinde en yakın polis karakoluna başvurması zorunluluğu konulmuş, Türk ordu birlikleri Trakya'da, Ege Bölgesinde ve Sovyet sınırında yığınak yapmaya başlamışlardır (TBMM Z.C., D. VI, C. 13, s. 82; Koçak, 2007: 310).

Avrupa'nın içinde bulunduğu durum ve alınan siyasi tedbirler hakkında açıklamalar yaparak milleti bilgilendirmenin Hükümetin başlıca vazifelerinden biri olduğunu ifade eden Başvekil Refik Saydam, savaşın ülkeye bulaşacak şekilde gelişim göstermemesini temenni ederek alınan askeri tedbirlerin ihtiyat tedbirleri olduğunu ifade etmiştir. Başvekilin bu konuşmasına istinaden Yunus Nadi, *Cumhuriyet* Gazetesi'ndeki yazısında alınan askeri tedbirlerin gerekliliğinden bahsetmiştir (TBMM Z.C., D. VI, C. 13, s. 58; TBMM Z.C., D. VI, C. 5, s. 3; *Cumhuriyet*, 16 Eylül 1939). Yunus Nadi 26 Haziran 1940 tarihinde "*Memleketimizin emniyeti ve müdafaaası için askerî hazırlıklarımıza devam etmekle beraber her zamankinden fazla uyanık durmak mecburiyetindeyiz*" cümlesi ile barışı muhafaza etmeye çalıştıklarını ifade etmiştir (TBMM Z.C., D. VI, C. 12, s. 163). Necdet Sakaoğlu "*Dedelerimiz Çocukken*" isimli yazısında savaş durumunu şu cümlelerle anlatmıştır (Sakaoğlu, 2010: 39-40):

"İkinci Dünya Savaşı yıllarında insan manzaralarını yamalı giysililer, yoksul dullar, kambur kör erkekler, öksürüklü veremliler, sarı benizli sıtmalılar daha da karartırdı. Görece zengin ve sağlıklılar ise haset sebebi olmamak için varsılıklarını, yağlı ballı beslendiklerini gizlerlerdi. 1940'a girilirken harbin Türkiye'ye adım atması an meselesi idi. Ekmek karneye bağlanmıştı. Askeri uçaklar gökyüzünden savunma uyarıları yazılı kağıt serpiştiriyor, geceleri pencereler siyah perdelerle örtülüyor, pilli radyonun parazitli sesleri arasından savaş haberleri dinleniyordu. İsmet İnönü herkesin

güvenle bağlandığı Milli Şef'ti. Dünya Savaşını konuşanlar 'İsmet Paşa'nın Türkiye'yi harbe sokmayacağı' konusunda hemfikirdirler."

1. Yardım Sevenler Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Çalışma Alanları

1928 yılında Kadın Yardım Cemiyeti adıyla kurulan cemiyet, 1938'de Yardım Sevenler Cemiyeti adını almıştır. Kurucusu Mevhibe İnönü'dür. Başarılı faaliyetleri sebebiyle 22 Haziran 1940 tarih ve 2/13763 sayılı Vekiller Heyeti kararıyla genel menfaatlere hizmet eden cemiyetler arasına katılmıştır (*Resmi Gazete*, 4 Temmuz 1940). İkinci Dünya Savaşı yıllarında hayır işleriyle ilgilenen en önemli sosyal yardım kuruluşlarından birisi Yardım Sevenler Cemiyetidir. Savaş yıllarında artan yoksulluk karşısında ve askeri seferberliğin yoksul asker ailelerine ve kadınlara olumsuz yansımaları dolayısıyla sosyal yardım faaliyetlerine hız vermiştir (Dicleli, 1946: 118).

Cemiyetin temel amacı fakirlere, yoksul çocuklara, öğrencilere ve kadınlara yardım etmektir. Cemiyet sosyal yardımın yanında özellikle kadınları seferber ederek hayır işlerinde ve orduya tıbbi malzeme, giyecek eşya üretiminde emek piyasası dışında kalmış kadın emeğini kullanılır hale getirmeyi hedeflemiştir. Toplumsal cinsiyet açısından kadına atfedilen merhamet, şefkat, yaraları sarma ve erkeğinin yanında olma gibi nitelikleri ön plana çıkararak ve bunları askerin, ulusun, devletin yanında olma ve yaralarını sarma görevine dönüştürerek, kadınları gönüllü hayır faaliyetlerinde bulunmaya ve ordu için gönüllü olarak çalışmaya teşvik etmiştir. (Dicleli, 2015: 118; Metinsoy, 2007: 345-346). Savaşın oluşturduğu yoksulluk karşısında cemiyet faaliyet alanını genişletmiş ve İstanbul'da bir şube açmıştır. 1941'de İstanbul Valisi Lütfi Kırdar'ın eşi Hayriye Kırdar'ın başkanlığında şehrin ileri gelen kadınları İstanbul CHP il Merkezinde toplanarak Yardım Sevenler Cemiyetinin İstanbul şubesinin açılışını yapmışlardır. İstanbul'daki faaliyetler Eminönü Halkevinde kurulan büroda yürütülmüştür. Kendini hükümet ile ortak bir amaçta tanımlayan cemiyet faaliyetlerini yürütürken devletin sağladığı olanaklardan ve mali destekten de yararlanmışlardır (Metinsoy, 2007: 346).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin savaşa girme riskiyle karşı karşıya kalması üzerine alınan askeri önlemler ülke ekonomisine ağır yükler getirmiştir. Artan ağır ekonomik yüke karşı Yardım Sevenler Cemiyeti ülkenin içinde bulunduğu durumu düzeltebilmek ve devletin savaşa girmesi durumunda ihtiyacı olabilecek askeri ve sivil ihtiyaçların giderilmesi için çalışmalar yapmaya başlamıştır (Korkmaz, 2016: 435). Yardım Sevenler Cemiyeti Türk kadınına teknik bilgi ve çeşitli cephe gerisi işlerine hazırlamaya gayret etmekle beraber çalışmalarını daha çok sosyal yardım alanında yapmıştır. Cemiyet savaş yıllarında yoksulların işe yerleştirilmesini sağlamak amacıyla iş evleri açmak, dispenseler açmak, yoksul annelere doğumdan önce ve sonra yardım eli uzatmak, çalışamayacak derecede hasta, sakat olan yoksulları ve bakımsız çocukları korumak gibi konularda uğraş vermiştir. Cemiyetin merkez ve şubeleri tarafından hastalara ilaç dağıtılmış, veremliler sanatoryumlara gönderilmiş, yeni doğan çocuklara kundak takımları sağlanmış, evlenecek genç kızlara ve çalışacak durumda olmayanlara yardım edilmiş, fakirlere giyecek ve yiyecek dağıtılmış, yangın ve depremden zarar görenlere yardım edilmiştir. Ayrıca kimsesiz, yoksul genç kadın ve kızlara cemiyet tarafından dikiş, çorap, nakış ve el işi atölyelerinde çalışma imkanı verilmiştir (Dicleli, 1946: 118).

Yardım Sevenler Cemiyeti şehirli orta sınıfın, üniversite öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının öncülüğünde, devletle de dolaylı ilişkiler kurarak, savaş döneminde artan yoksulluk karşısında faaliyetlerini ve yardımlarını artırmıştır. Devletin sosyal yardım uygulamalarının gündelik hayat içindeki pratiğini üstlenmiştir. Kadınları sosyal siyaset alanına çekerek hayır faaliyetleri ile ilgili kamusal alanın genişlemesine katkıda bulunmuştur. Devletin sosyal yardım uygulamalarının, toplumu ve özellikle kadınları seferber ederek sivil toplum içindeki destekleyicisi ve yürütücüsü olmuştur. Bu dönemde hayır faaliyetlerinin genişlemesi ve Yardım Sevenler Cemiyeti'nin daha aktif hale gelmesinin, İstanbul'da ve diğer şehirlerde şubeler açarak faaliyet alanını genişletmesinin en önemli anlamı savaşın oluşturduğu sefalet ve toplumsal çöküntüdür (Metinsoy, 2007: 348).

2. Yardım Sevenler Cemiyeti'nin Milli Müdafaa Hizmetlerine Yardım Faaliyetleri

Yardım Sevenler Cemiyeti daha çok sosyal yardım alanında faaliyette bulunmakla beraber Türk kadınına teknik bilgi ve çeşitli cephe gerisi işlere de hazırlamıştır. Cemiyet başkanı Mevhibe İnönü 21 Nisan 1941 tarihinde bir beyanname yayınlarak “*Kadınları yurt müdafaasında yavuklusunun, kocasının akacak kanını durdurmaya, gönüllü hastabakıcı kurslarındaki boşluğu doldurmaya, düşkünlere yardıma koşmaya*” davet etmiştir. Cemiyet Türk kadınlarını harp paketi, sargı ve ilaç hazırlama servisleriyle hasta yatak takımları ve çamaşırları dikiş atölyelerinde hizmete ve gönüllü hastabakıcı kurslarına yazılmaya davet etmiştir. Kadınların milli müdafaa işlerinde göreve başlaması gerektiği belirtilmiştir (Tan, 22 Nisan 1941, Metinsoy, 2007: 346).

Yardımsevenler Cemiyetince yayınlanan “*Türk Kadınına Vazifeye Davet Beyannamesi*” 21 Nisan 1941 tarihli *Ulus Gazetesi*'nde şu şekilde yer almıştır (*Ulus*, 21 Nisan 1941):

“En büyük kuvveti damarlarındaki asil kanda bulan yurtsever Türk anası, Türk kıızı! İş başına, emek birliğine... Dün olduğu gibi bugün de yüreğindeki sönmez ateşinle yurt müdafaasına erkeğinin yanında katılmak istiyorsun.

Savaşa hazırlık devresinin bu son günlerinde sana sınır gerisinde ordu sıhhiye işlerinde ödev verildi, iş başına. İstersen kardeşinin, yavuklusunun, kocanın yurt müdafaasında akacak kanını durdurmak, yarasını saracak harp paketi ve sargularını ilaç ve ampullerini hazırlamak için ayırabildiğin günler emek birliğine gel. İstersen sana her elbiseden daha çok yakışan kırmızı ay işlenmiş gönlün ve imanın gibi beyaz, temiz gömleğini giyerek Mehmedinin yarasını sarmaya koşacağın gün de bekleniyor.

Asker hastanelerine git, gönüllü çalışmak istediğini söyle. Daha yararlı olabilmen için bilgi ile bezenmeye çalış, gönüllü hastabakıcı kurslarımızdaki boşluğunu doldur. Aramıza gir, saflarınızı sıklaştır, düşkünlere yardıma koş. Türk toprakları üstünde düşkün hiçbir insan bırakmamak gayretin inan ki yurt severliğinin de en parlak zaferi ve en değerli bir örneği olacaktır. İşte senin tarihle başlayıp tarihle sona erecek hakkın yüce mevkiin ve kutsal vazifelerin.”

Türk kadınına milli müdafaa hizmetinde vazife almaya davet eden beyanname üzerine İstanbul Yardım Sevenler Cemiyeti'nde kurulan çeşitli semtlerde faaliyette bulunmak üzere ekipler kurmuştur. Yüksek öğrenim görmüş, sosyal mevki sahibi pek çok kadın kendilerine milli müdafaa saflarında iş ve yer verilmesi için ilgili makamlara müracaat etmeye başlamışlardır. Önceden kapanmış olan hastabakıcılık kurslarının tekrar açılarak, bu kurslarda kadınların hastabakıcılığı ve ihtiyaç halinde hastanelerde hizmet görmek üzere yara sarma ve ilaç hazırlamayı öğrenmeleri amaçlanmıştır (*Cumhuriyet*, 23 Nisan 1941; *Tan*, 23 Nisan 1941). Bu durum basında “*Kadınlarımız Hummalı Bir Faaliyete Hazırlanıyor*” başlığı ile yer almıştır (*Cumhuriyet*, 24 Nisan 1941). (Bknz., EK-1)

Mevhibe İnönü imzası ile Ankara Yardım Sevenler Cemiyeti'nin Türk kadınına vatan müdafaasına davet eden beyannamesinin İstanbul kadınları arasında uyandırdığı ilgi günden güne artmıştır. Beyannamenin ülkenin en uzak köşelerine kadar yayılması, Türk kadınına savaşın zorluklarına alıştırmak için İstanbul'un tanınmış aile kadınlarından oluşan kollar oluşturulmasına ve bu kolların köylere kadar Halkevleri ve Semt Ocakları bulunan yerlerde vazife alarak kadınları bilgilendirmelerine karar verilmiştir. Bu kollara Hükümetin halka tamim ve tebliğ ettiği şeylerin uygulamasını kolaylaştırma görevi de verilmiştir. Yardım Sevenler Cemiyeti hem Ankara hem de İstanbul şubeleri Kızılay'ın ve çeşitli kuruluşların da desteği ile muhtemel bir savaş durumunda kadınları bilgilendirmek üzere çeşitli kurslar açmışlardır. İstanbul Yardım Sevenler Cemiyeti kurslar hakkında duyurular yapmıştır. Kızılay Hastabakıcılık Okulunda ve diğer yerlerde eğitim vermek üzere hastabakıcılık kursları açılmıştır. Kadınların pasif korunmada zehirli gazlara karşı alınan müdafaa tedbirlerinde gerçekleştirecekleri vazifeler tespit edilmiştir. Ayrıca kadınlara göç esnasında himayesiz kalmış

çocukların barındırılmasında da önemli roller verileceği, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun da savaş halinde babası askere giden kimsesiz çocukları himaye için harekete geçeceği ve savaş halinde yetim çocuklara yatak verebilecek evlerin temini hususunda da kadınların hayırseverliğinden yararlanacağı ifade edilmiştir. Kadınların şehirde savaş yüzünden gerçekleşebilecek arızalara karşı da gereken tedbirlerin alınmasında kendisine düşen vazifeyi yapacağı, mesela suların akmaması, telefon ve telgraf tellerinin kesilmesi gibi durumlarda pasif müdafaa ekiplerine yardımda bulunmaları bildirilmiştir (*Cumhuriyet*, 25 Nisan 1941).

Ankara Yardım Sevenler Cemiyeti harp paketi, sargı ve ilaç hazırlama işinde çalışmak isteyenlere otobüs temin etmiş, otobüsün kalkacağı durak gidiş ve dönüş saatlerini *Ulus* Gazetesi'yle ilan etmiştir. Gönüllü hastabakıcılık kursuna yazılmak isteyenlerle hasta yatak takımları ve hasta çamaşırları dikişine yardım etmek isteyenlerin Yardım Sevenler Cemiyetine başvurabilecekleri gün, saat ve telefon numaraları duyurmuştur (*Ulus*, 21 Nisan 1941). Ankara basınında kadınların geniş bir faaliyetle çalıştıkları, Mevhibe İnönü'nün de çalışmaları kontrol ettiği yer almıştır. Halkevleri de kadınların bu çalışmaya katılması için teşebbüsler yapmış; dikiş makinesi olan Halkevlerinin bu işleri düzenlemeleri, diğerlerinin ise harp paketi, sargı ve ilaç hazırlama servislerini kuvvetlendirmeleri kararlaştırılmıştır (*Ulus*, 22 Nisan 1941; *Ulus*, 24 Nisan 1941).

27 Nisan 1941 tarihli *Ulus* Gazetesi'nde Yardım Sevenler Cemiyeti'nin ön ayak olduğu kadınların orduya yardım faaliyetinin hararetle devam ettiği, kadınların ordu hizmetinde görev almak, özellikle ordu sıhhiyesine faydalı olabilecek işler yapmak için müracatta buldukları ifade edilmiştir. Cemiyetin İstanbul'da bir şubesinin açılması faaliyetleri İstanbul'a yaydığı için büyük bir memnuniyet uyandırmıştır. Mevhibe İnönü, Sıhhiye Deposuna giderek servislerde bizzat çalışmak istediğini söylemiş ve beyaz önlüğünü giyerek harp paketine konulmak üzere kompres hazırlamış, depodaki büyük masa etrafında günlerdir faaliyet halinde bulunan bayanlarla birlikte çalışmıştır (*Ulus*, 27 Nisan 1941). Öğrenciler haftanın belirli günlerinde Yardım Sevenler Cemiyeti Ankara atölyelerine gelerek sargı, harp paketi ve ilaç hazırlama servislerinde çalışanlara yardım etmiştir (*Cumhuriyet*, 27 Nisan 1941). Ertesi gün basında yayınlanan bildiri ile Ankara kadınları yapabilecekleri işler konusunda bilgilendirilip vazifeye çağırılmıştır. Bildiride kadınlar şu cümlelerle yardımlara katılmaya çağırılmıştır:

"Ankara'nın muhterem kadınları; Memleketin bütün evladını hizmete çağırdığı günlerdeyiz. Türk kadını vatan seslenince Türk erkeği gibi, azimle koşmasını bilir. Bütün Türk zaferlerinde Türk kadınının da büyük bir hissesi vardır. Bu günlerimizi her vakitki sade işlerle doldurmamalıyız. Eminim ki birçok kadın ne yapsam, ne işe girsem de benim de bugünlerde milletime bir hayrım dokunsa endişesindedirler.

Yardımsevenler Cemiyeti bu aziz arzuya cevap veriyor. Sizleri memleket hizmetine yardıma çağırıyor. Üç türlü çalışma sahası tespit ettik.

1-Milli Müdafaa Vekaleti sıhhiye deposunda sargı ve sıhhat malzemesi hazırlamak

2-Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti Hıfzısıhha Enstitüsü'nde makinelerle askeri hastaneler için çamaşır dikmek

3-Cebeci Hastanesinde gönüllü hastabakıcılık kurslarına yazılıp devam etmek"

Bildiride çalışma sahalarına katılım şartları da açıklanmıştır. Sıhhiye malzemesi hazırlama işlerinde çalışacak kadınların Pazartesi ve Çarşamba günleri Evkaf Apartmanı'ndaki merkeze veya Parti binasına müracaat ederek kayıt ve çalışma günlerini tespit etmeleri gerektiği, depolara her gün belirli duraklardan otobüsle gidilip dönüleceği belirtilmiştir. Hastane takımlarını dikme işinin de 2 Mayıs'da Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti yanındaki salonda başlayacağı ilan edilmiş ve orada çalışma imkanı bulamayanların malzemeyi evlerinde de dikebilecekleri, isteyenlerin ücretini vererek Cemiyetin muhtaç kadınlarına diktirebilecekleri duyurulmuştur. Gönüllü hastabakıcı kursunun yetkili doktorların nezaretinde Cebeci Hastanesinin uygulama sahalarından yararlanılarak devamlı ve faydalı olacağı, isteyenlerin 2

Mayıs 1941 tarihinde Cebeci Hastanesine gelmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Bildirinin sonunda “Aziz kadınlar yararlı olabilmek fırsatlarından istifade ediniz. Arkadaşlarınıza bunları anlatınız. Vatan Yardım Sevenler Cemiyeti ağzıyla sizleri 3 yerde, 3 mevzuda hizmete çağırıyor. Ona fiilen cevap veriniz.” cümleleri ile katılım sağlanması talep edilmiştir (*Ulus*, 28 Nisan 1941).

İstanbul kadınlarının cephe gerisi hizmetleri için CHP İstanbul il merkezinde bir toplantı yapılmış ve toplantıya İstanbul’un hayırsever kadınları katılmıştır. Ayrıca çalışan kadınların Yardım Sevenler Cemiyetine yardım şekilleri hakkında bir toplantı yapılmıştır. Üniversite bayan hocaları ve bayan öğrencileri de Yardım Sevenler Cemiyetinden görev istemişlerdir (*Cumhuriyet*, 28 Nisan 1941).

Ordu hizmetinde gönüllü olarak çalışmak isteyen kadınların sayısı her gün artmaya başlamıştır. Mevhibe İnönü Askeri Sıhhiye Deposuna giderek müessese müdürüne çalışmak istediğini ve kendisine yer gösterilmesini söylemiştir. Bayan İnönü beyaz bir gömlek giyerek harp paketi hazırlayan kadınların arasına katılarak çalışmaya başlamış ve uzun süre depoda kalmıştır. Bu hareketin bütün Türk kadınlarına örnek olması gerektiği belirtilmiştir (*Tan*, 29 Nisan 1941). (Bknz., EK-2)

Ankara Yardım Sevenler Cemiyetinin faaliyetlerine çok sayıda katılım olması nedeniyle hizmet sahaları genişlemiş; İstanbul, İzmir, Adana gibi şehirlerde de benzer teşkilatlar oluşturulmuştur. Ayrıca Ankara Yardım Sevenler Cemiyetinden gönüllü faaliyetlerin duyuruları yapılmıştır. 2 Mayıs 1941 tarihinde gönüllü dikiş servisinin çalışmaya başlayacağı, katılmak için kayda gerek olmadığı, istedikleri gün ve saatte çalışabilecekleri, kendi evlerinde çalışabilmeleri için dikiş verilebileceği ilan edilmiştir (*Ulus*, 30 Nisan 1941).

Yardım Sevenler Cemiyeti İstanbul şubesi Mayıs ayı başında İstanbul’da çeşitli faaliyet ekipleri oluşturmuş, gönüllü hastabakıcı yetiştirme, askeri dikiş gibi işlerde faaliyet alanını genişletmek üzere her merkezde birer şube açmaya karar vermiştir. “Türk kadınlarını bu hayırlı çalışmaya davet etmek için” Ankara’da yayınlanan beyanname İstanbul’un her semtine dağıtılmıştır. Halkevlerinde yapılan 3 aylık yaz tatilinin 1941’de yapılmaması, bu 3 aylık devre zarfında Halkevlerinin faaliyetinin tamamıyla bu işe yönlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Yardım Sevenler Cemiyeti Mevhibe İnönü’nün beyannamesini tab ettirerek bütün Halkevlerine dağıtmıştır (*Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1941; *Tan*, 1 Mayıs 1941).

Yardım Sevenler Cemiyeti gönüllü hastabakıcı kursu 1 Mayıs 1941 tarihinde Mevhibe İnönü’nün katılımıyla açılmıştır. Açılıшта cemiyetin umumi katibi Mebrure Aksoley kursun mahiyetini ve Türk kadınına düşen vazifeleri anlattığı konuşmasında cemiyete ve kursu açma imkanı veren orduya teşekkür etmiştir. Sonra Milli Müdafaa Sıhhat Dairesi reisi General Mazlum Boysa savaşta yaralı ve hasta bakımının önemini vurgulayarak hastabakıcılık teşkilatının nasıl kurulduğunu anlatmıştır. Şimdiki zaman savaşlarının yardımcı hemşirelere daha çok muhtaç olduğunu belirterek “hayat fedakarlık yapmadan yaşanmaz hale gelmiştir” diyen General Boysa Türk kadınları böyle çalıştıkça cephede silah başında olanların daha kuvvetli bulunacaklarını ifade etmiştir. Mevhibe İnönü ile Yardım Sevenler Cemiyeti üyeleri General Boysa tarafından verilen ilk dersi takip ettikten sonra Hıfzısıhha Enstitüsüne geçerek ordu gönüllü dikiş servisinin açılışına katılmışlardır (*Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1941).

Ankara’da açılan gönüllü hastabakıcı kursu eğitiminin 2 ay devam edeceği, sonra ikinci kursun açılacağı, ayrıca ordunun ihtiyacı olan sıhhi malzemeyi hazırlamakla meşgul servislerin de hummalı bir faaliyet içerisinde olduğu belirtilmiştir. Yardım Sevenler Cemiyeti İstanbul şubesi de gönüllü hastabakıcıların yetiştirilmesi ve çalışma yerleri hakkında toplantı yapmıştır. Eminönü Halkevi’nde daimi bir müracaat bürosu oluşturulmuş, Yardım Sevenler Cemiyetine ait müracaatlar bu büro tarafından incelenmiş ve okuma yazma bilenler gönüllü hastabakıcı kaydedilmişlerdir (*Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1941; *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1941).

Cemiyet 4 Mayıs 1941’de bir beyanname yayınlarak kadınları vazifeye çağırmıştır. Gazetelerde yayınlanan bu beyanname ile Yardım Sevenler Cemiyeti başkanı Mevhibe İnönü Türk kadınlarını şu cümlelerle vazifeye davet etmiştir (*Ayın Tarihi*, Mayıs 1941; *Ulus*, 4 Mayıs 1941; *Akşam*, 5 Mayıs 1941; *Tan*, 5 Mayıs 1941; *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1941; Metinsoy, 2007: 346):

“Türk kadını; Türk vatanının her Türk ferdinden gündelik işleri dışında büyük hizmetler beklediği günlerdeyiz. Böyle günler kadın erkek bütün Türk milletine şuur ve hamle veren günlerdir. Türk kadını her büyük günde erkeğinin yanındadır. Bu ezeli hasleti yeniden meydana koymak fırsatı gelip çatmıştır.

Yardımsevenler Cemiyeti sizlere milli müdafaa hizmetlerinde gönüllü hastabakıcı olma, asker hastanelerinin muhtelif servislerinde çalışma, ordunun ihtiyacı olan malzemeyi hazırlamak ve dikmek için Ankara’daki ilk tecrübeleriyle muvaffakiyetli imkanlar hazırlamış ve rehber olmuş bulunmaktadır. Her şehirde buna benzer imkanlar vardır. Bütün Türk kadınlarını cemiyet hayatına yararlı, milli müdafaa hizmetlerine hazır olmaya davet ediyorum.”

Bu beyanname bütün ülkede çok etkili olmuş ve “*fedakar Türk kadınının bütün şefkat ve feragati ile kendini ileriye attığı*” ifade edilmiştir. Cemiyet Başkanı Mevhibe İnönü Türk kadınlarını harp paketi, sargı ve ilaç hazırlama servisleriyle hasta yatak takımları ve çamaşırları dikiş atölyelerinde hizmet ve gönüllü hasta bakıcı kurslarına yazılmaya davet etmiştir. Kadınların milli müdafaa işlerinde göreve başlaması gerektiği belirtilmiştir. “*Kadınlar yurt müdafasında akacak kanı durdurmaya, gönüllü hastabakıcı kurslarındaki boşluğu doldurmaya, düşkünlere yardıma koşmaya*” davet edilmiştir. İstanbul Üniversiteli bayan öğrenciler doçent ve asistanlarla toplantı yapmışlar ve kendilerine düşen vatan vazifelerini yapacaklarını bildirmişlerdir (*Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1941).

6 Mayıs 1941 tarihinde Yardım Sevenler Cemiyeti İstanbul şubesi CHP il merkezinde bir toplantı yaparak kadınların cephe gerisinde alacakları görevleri incelemiştir. Gönüllü hastabakıcı yetiştirilmesi ve bunların çalışma yerleri hakkında görüşülmüş, Eminönü Halkevinde bir müracaat bürosu oluşturulmuştur. Toplantıda Mevhibe İnönü’nün yayınladığı milli vazifeye davet beyannamesi okunmuş, ilçelerde okuma yazma bilenlerin gönüllü hastabakıcı kaydedilmeleri kararlaştırılmıştır (*Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1941; *Tan*, 6 Mayıs 1941).

Yardım Sevenler Cemiyeti’nin Türk kadınlarını milli müdafaa hizmetlerine hazır olmaya davet eden beyannamesi yayılandıktan sonra Yardım Sevenler Cemiyeti İstanbul İdare Heyeti toplanmış ve önemli kararlar vermiştir. Yapılacak her toplantıdan önce halk vazifeye davet edilmiştir. Kadınlar Halkevlerinde, Halkodalarında, Parti binalarında toplantıya çağırılarak vatan hizmetinde çalışacaklar tespit edilmiştir. Faaliyetin şekli hakkında kaymakamlara, parti ve Halkevi başkanlarına birer tamim gönderilmiştir. İstanbul’un özellikleri göz önünde tutularak sargı işinde çalışacak yerlerin hazırlanması kararlaştırılmıştır. İstanbul komutanlığı ile görüşülerek hastabakıcı, çamaşır, karantina ve diğer işler için ne gibi evsafıta ve kaç kadına ihtiyaç olduğu sorulmuştur. Ayrıca askere giden doktor, daktilo ve diğer işlerde çalışmak isteyen kadınlar tespit edilmiştir. Boş kalan görevlere kadınların alınması için hazırlıklar başlamıştır. Resmi daireler, fabrika, ticarethane ve özel kuruluşlarda da aynı şekilde hareket edilmiş, erkekleri askere gidenlerin ailelerinde iş yapmaya elverişli kimseler tespit edilmiştir. Bunlardan başka hasta ve ihtiyarlara Yardım Sevenler Cemiyeti’nin bakması kararlaştırılmıştır. Babaları askere giden ve anneleri de çalışan çocuklar için kamp kurulmuştur (*Akşam*, 5 Mayıs 1941; *Akşam*, 7 Mayıs 1941; *Vatan*, 7 Mayıs 1941; *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1941; *Tan*, 7 Mayıs 1941).

İstanbul’un birçok yerinde, özellikle Eminönü ve Fatih bölgelerinde gönüllü hastabakıcı yazılmak isteyen kadınların isim ve kimliklerinin tespitine başlanmıştır. Yardım Sevenler Cemiyeti İstanbul idare heyeti yardım kolu tarama çalışmalarına başlayarak

İstanbul'un fakirlerle meskun semtlerinde kocası askere alınmış, bakacak kimsesi olmayan ve geri hizmette çalışmak isteyen kadınları tespit etmiştir (*Cumhuriyet*, 8 Mayıs 1941).

Yardım Sevenler Cemiyeti İstanbul şubesi idare heyeti CHP Merkez Binası'nda yaptığı toplantıda askeri hastanelerde hizmet edecek gönüllü hastabakıcılar işini ele almış ve hastane, depo, mutfak, karantina ve dikiş servislerinde görevlendirilmek üzere kaç hastabakıcı ve kaç kadın memura ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. İstanbul için 1941 yılı Mayıs ayı itibariyle 1.700 hastabakıcı yetiştirilmesi lüzumlu görülmüştür. Yapılan ikinci toplantıda çocukların savaş halinde nasıl korunacakları görüşülmüştür (*Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1941).

9 Mayıs 1941 tarihinde her hastanenin gönüllü hastabakıcı olarak çalıştırılacak kadınlar için program hazırlaması bildirilmiştir. Yardım Sevenler Cemiyeti daktilo, çamaşırcı, işçi olacak kişileri tespit etmiş, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti'nin açtığı gönüllü hasta bakıcı kursu faaliyetine devam etmiş ve gönüllü hastabakıcı olmak için her mahalleden 3 kadın seçilmiştir. Hastabakıcı kurslarına önce yükseköğrenim bayanlarının davet edilmesi, sonra ortaokul bayan öğrencilerinin davet edilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca halk için hastabakıcı kitabı hazırlanmış ve dağıtılmıştır (*Akşam*, 9 Mayıs 1941; *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1941; *Tan*, 9 Mayıs 1941; *Akşam*, 10 Mayıs 1941).

Yardım Sevenler Cemiyeti toplantısında gönüllü hastabakıcı kurslarının müfredat programları hazırlanmıştır. Kurslarda okunacak dersler hakkında sade bir dille yazılmış notlar hazırlanıp kitap halinde basılması kararlaştırılmıştır. Ancak kitapların basılmasının zaman almasından boş vakit geçirilmemesi için kursların kısa zaman içinde faaliyete geçeceği, Halkevi, Halk Odası, Halk Partisi merkezlerinde ortaokul ve lise mezunları ile yükseköğrenim çağındaki genç bayanlardan gönüllü hastabakıcı kursuna yazılacakların müracaatlarının kabul edileceği ilan edilmiştir. Telgraf, telefon ve mektupla partiye birçok müracaat yapılmıştır. Hastabakıcı kurslarının her hastanede doktorlar tarafından verilmesi kararlaştırılmıştır (*Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1941). Açılacak kurslar dört kısma ayrılmış, ilk kursa üniversiteli kızlar, sonraki kurslara lise, ortaokul ve meslek okullarına giden kızların alınması kararlaştırılmış, yüksek öğrenim gören grubun kayıtlarına başlandığı duyurulmuştur. Kayıtlar tamamlanınca sivil ve askeri hastanelerde ilk parti gönüllü hastabakıcı kurslarının açılacağı, öğrencilerin teorik ve uygulamalı olarak 30 saat ders göreceği belirtilmiştir (*Tan*, 10 Mayıs 1941).

İstanbul Yardım Sevenler Cemiyeti ilk, orta, lise ve yüksek tahsil görmüş kadın ve genç kızlar için gönüllü hastabakıcı kurslarına öğrenci kaydı yapıldığını bildirmiştir. Yaşı 18'den 45'e kadar her vatandaşın en yakın Halkevine 17 Mayıs 1941 tarihine kadar müracaat etmeleri ilan edilmiştir (*Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1941; *Tan*, 11 Mayıs 1941). Yardım Sevenler Cemiyeti İstanbul şubesi il genelinde yaptığı tebligatlarla bu kurslara yazılacak kadınların yapacakları işleri tespit etmiştir. Gönüllü Hastabakıcı kurslarına yazılacak kadınların müracaatları artmaya başlamıştır. İlk kursun Gümüşsuyu Hastanesinde açılıp, derslerin hemen başlayacağı; sonrasında diğer hastanelerde de kursların açılacağı duyurulmuştur (*Cumhuriyet*, 12 Mayıs 1941).

Yardım Sevenler Cemiyetinin teşebbüsü ile İstanbul Askeri Hastanelerinde açılacak hastabakıcılık kurslarına müracaatlar başlamış ve müracaat edenlerin çoğunluğunun ortaokul ve lise mezunu bayanlardan oluştuğu, ayrıca sınavların bitiminden sonra üniversiteli bayanların da kurslara katılacakları telefon, telgraf ve mektupla yapılan müracaatlarla anlaşılmıştır (*Cumhuriyet*, 13 Mayıs 1941).

Gönüllü hastabakıcı olmak isteyen kadınlar için Halkevlerinde kayıt defterleri açılmıştır. Her gün akşama kadar kayıtların devam ettiği, müracaat etmek isteyenlerin nüfus cüzdanları ve öğrenim durumlarını gösteren belge getirmeleri gerektiği, kayıtların 27 Mayıs akşamına kadar devam edeceği ilan edilmiştir. Hastabakıcılık için teorik ve uygulamalı öğrenim süresi 4-6 hafta, orta okuldan aşağı tahsilde olanlar için 10 hafta olarak belirlenmiştir. Kadınların dersleri kendilerine en yakın resmi veya özel hastanelerde görmesi, ilçelerden kayıt olan kadınların teorik dersleri buldukları yerlerde görmeleri, uygulamalarını İstanbul'da

yapmaları, bu sürede kalacakları yerleri cemiyetin temin etmesi kararlaştırılmıştır. Dikiş kısmı için de Halkevlerinde kayıt defteri açılmıştır. Müracaat edenlerin adreslerinin cemiyet merkezinde gizli tutulacağı, ileride ihtiyaç halinde göreve çağırılacakları bildirilmiştir (*Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1941).

Yardım Sevenler Cemiyeti Neşriyat Kolu Eminönü Halkevinde bir toplantı yaparak yayın ve propaganda konusunda bazı kararlar almıştır. Köylere kadar gidilerek halkı aydınlatıcı konferanslar verilmesi, bütün Halkevi, Halkodası ve Parti Merkezlerinde halk toplantıları yapılması, bu toplantılarla cephe gerisindeki Türk kadınlarına düşen vazifelerin açıklanması ve kadınların vazifeye davet edilmesi kararlaştırılmıştır. 14 Mayıs 1941 tarihli *Tan* Gazetesinde “İngiltere’de Kadınların Faaliyeti” başlığı altında İngiltere’de kadın erkek herkesin seferber halde olduğu, yüksek sosyete mensup kadınların bile birer vatani vazife aldıkları haberine yer verilmiştir (*Tan* 14 Mayıs 1941). (Bknz., EK-3)

Yardım Sevenler Cemiyeti, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti’nce hazırlanan Kızılay Gönüllü Hastabakıcı talimatnamesine uygun bir talimatname düzenlemiş, bayanların savaş zamanlarında yaralıları tedavi yöntemleri gösterilmiştir. Tıp Fakültesi bayan öğrencileri bayan asistanların katılımıyla bir toplantı yaparak gönüllü hastabakıcı kurslarına katılacak kişileri tespit etmişlerdir. Tıp Fakültesinden 140 öğrencinin kurslara katılması, belirli kurslarda öğretmenlik yapmaları kararlaştırılmıştır. Tıp Fakültesi son sınıf öğrencilerinin 5 saat, diğer sınıf öğrencilerinin 20 saat ders gördükten sonra halk kurslarına öğretmen olabilecekleri, halk kurslarına katılan bayanların ise 50 saat ders görecekleri ifade edilmiştir (*Akşam*, 16 Mayıs 1941; *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1941).

Cemiyet merkezinden kaymakamlıklara yazılan tezkerede hastabakıcı kurslarında çalışmak üzere üçer kadın istenmiş, bu kişilerin masraflarını Cemiyet’in karşılayacağı belirtilmiştir. Bu kişilerin hastabakıcılığı öğrendikten sonra gittikleri kazalarda da kendilerinin hastabakıcılık öğretebilecekleri açıklanmıştır. Yardım Sevenler Cemiyeti gönüllü hastabakıcı olmak isteyenlerin beyannamelerini doldurarak polise vermelerini bildirmiştir (*Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1941; *Tan*, 21 Mayıs 1941).

26 Mayıs 1941 tarihinde İstanbul Yardım Sevenler Cemiyetinde bir toplantı yapılarak gönüllü hastabakıcı yazılmak üzere Halkevine müracaat edenlerin durumları incelenmiştir. Bu tarihe kadar Fatih Halkevine gönüllü hastabakıcı yazılmak üzere 250 kişinin müracaat ettiği bildirilmiştir. Ancak cemiyet Halkevlerinden ve halktan daha geniş ilgi beklediğini belirterek, 1 Haziran’dan itibaren gönüllü hastabakıcılık kurslarının açılması gerektiği halde bu kurslara katılacak öğrencinin olmadığından şikayet etmiştir (*Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1941). Bu şikayet ve temenninin üzerine 31 Mayıs 1941 tarihli *Cumhuriyet* Gazetesinde 600 kadının kurslara devam etmek üzere kaydolduğu, kursların 8 Haziran’da Cerrahpaşa, Haseki, Gureba, Hamidiye Etfal, Beyoğlu, Zükrur, Haydarpaşa sivil ve askeri hastaneleri ile Gümüşsuyu, Gülhane gibi askeri hastanelerde açılacağı, her kursa 25-40 kadının katılacağı duyurulmuştur. Kısa bir müddet sürecek bu kursların tamamlanmasından sonra diğer kurslara başlanacağı, 1941 yılı için 1600 kadının hastabakıcılık usullerini öğrenmesinin hedeflendiği ve buralarda yetişen kadınlara hiçbir şekilde mecburi görev verilmeyeceği ancak herhangi bir tehlike zamanında en yakın sağlık merkezlerinden yardım istenebileceği bildirilmiştir. Hastabakıcılık kursunun yalnız yaralı tedavi edici bir iş olmadığı, ev hayatında insanlara gerekli bilgilerin de öğrenildiği, vatan müdafaasında gerekli olduğunu vurgulayan Yardım Sevenler Cemiyeti bu kurslara kadınların kayıt olmaları gerektiğini, aile reislerinin de çocuklarını bu işe yönlendirmelerinin vatanseverlik ile ilgili olduğunu ifade etmiştir (*Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1941).

Yardım Sevenler Cemiyeti İstanbul heyeti yaptığı toplantıda hastabakıcı olmak üzere Halkevlerine yazılan kadınların müracaatlarını incelemiş ve 5 Haziran 1941 tarihi için Eminönü Halkevine davet etmiştir. Bu kişilerin Eminönü Halkevinde yardım koluna müracaat ederek durumlarını tespit ettirmeleri, Halide Edip tarafından verilecek düzen, cephe gerisi hizmetleri konulu konferansa katılmaları duyurulmuştur (*Cumhuriyet*, 4 Haziran 1941). Halide Edip’in

Eminönü Halkevindeki konferansını Hayriye Kırdar başta olmak üzere Yardım Sevenler Cemiyeti İstanbul şubesi üyeleri ile hastabakıcı hemşire yazılan kadınlar takip etmişlerdir. Halide Edip konuşmasında Türk kadınının her çeşit milli müdafaa hizmetlerinde kendisine gösterilecek yeri almaya hazır olduğunu söylemiş, sosyal yardım işlerine zenginlerin ilgisizliğinden şikayet etmiştir (*Cumhuriyet*, 6 Haziran 1941).

Halkevine müracaat edip Yardım Sevenler Cemiyetinin gönüllü hastabakıcı kurslarına yazılan 600 kadına kurs görecekları hastaneler bildirilmiştir. Kursiyerler Gureba, Haseki, Cerrahpaşa, Beyoğlu Etfal, Haydarpaşa Numune, Haydarpaşa Askeri ve Amerikan Hastanelerine dağıtılmıştır. Amerikan Hastanesi her ay 15 kadını, diğer hastaneler de 25-30 kadını yetiştirmeyi taahhüt etmiştir. Birinci devre kurslarına katılacak olan kadınların sabah 7'de hastanede bulunup, resmi hastabakıcılarla faaliyete geçmeleri kararlaştırılmıştır. Yardım Sevenler Cemiyeti hastabakıcı kurslarına devam edecekler için önlük ve başlık hazırlatmıştır (*Tan*, 6 Haziran 1941). Hastanelere kursiyer dağılımı yapılırken kadınların oturdukları semtler dikkate alınmıştır. Uzak ilçelerde oturup kurslara devam edecekler için özel tertibat alınmıştır (*Tan*, 10 Haziran 1941). Hastanelerde açılan kurslara 200 kadının devam ettiği, ilçelerden kurslara yazılan kadınların da hastanelere gittikleri, cemiyetin bu kişilerin yatacakları yeri ve ihtiyaçlarını temin ettiği bildirilmiştir. Gureba Hastanesinde kurs görececek kadınların her gün hastaneye gidip gelebilmeleri için de bir otobüs kiralanmıştır (*Cumhuriyet*, 11 Haziran 1941).

Yardım Sevenler Cemiyetinin açtığı hastabakıcı kurslarının birinci devresi devam ederken 16 Haziran'dan itibaren ikinci devre kurslar müracaatlarının başlayacağı duyurulmuştur. Kadınların bu kursları memleket vazifesi kabul ettiği ve müracaat sayısının fazla olduğu belirtilmiştir (*Cumhuriyet*, 13 Haziran 1941). Kurslara müracaat eden kadınların sayısının gün geçtikçe artmaya başlaması üzerine yakında yeni kursların açılacağı duyurulmuştur. Kartal ve Pendik'ten gelen kadınlara mahsus Haydarpaşa Askeri Hastanesinde 25 kişilik kurs açılması, Deniz Hastanesinde de kurs hazırlıklarına başlanması kararlaştırılmıştır (*Cumhuriyet*, 18 Haziran 1941).

23 Temmuz 1941 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*'nde Gümüşsuyu Hastanesinin gönüllü hastabakıcı kurslarından dördüncüsünün 2.5 aylık öğrenim devresinden sonra tamamlandığı, kursa devam eden 30 gönüllü hemşirenin kursu başarıyla tamamladığı bildirilmiştir. Kursa devam edenlere harici, dahili, intani hastalıklarla zehirli gazlar üzerinde teorik ve uygulamalı dersler verilmiştir (*Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1941).

7 Mart 1942 tarihinde yapılan Yardım Sevenler Cemiyetinin yıllık kongresinde cemiyetin İstanbul'da yetiştirdiği 91 yardımcı hastabakıcıya diplomaları verilmiştir (*Cumhuriyet*, 8 Mart 1942; *Tan*, 8 Mart 1942). 13 Kasım 1942 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*'nde yardım Sevenler Cemiyeti Kadıköy Şubesinin Haydarpaşa Numune Hastanesinde açılan hastabakıcı kursuna müracaat ilanı yer almıştır (*Cumhuriyet*, 13 Kasım 1942).

Cemiyetin kursları azalmakla beraber ilerleyen tarihlerde de devam etmiştir. 1944 Yılı Mart ayına ait *Ülkü* Dergisinde Yardım Sevenler Cemiyeti'nin gönüllü hastabakıcılık kursunun 1 Mart tarihinde Ankara Numune Hastanesinde Mevhibe İnönü'nün katılımıyla açıldığı belirtilmiştir. Kursta ilk ders Anatomi ile başlamış, uzviyete ve hücrelere ait önemli noktalar projeksiyonla gösterilmiş, ikinci ders de harp cerrahlığı hakkında bıçak yaraları, yanma ve ezilme sonucunda açılan yaralar hakkında yapılmıştır. İlgiyle takip edildiği belirtilen derslerin 3 Nisan 1944 tarihine kadar Çarşamba, Cuma, Pazartesi günleri devam edeceği duyurulmuştur (*Ülkü*, 16 Mart 1944). 20 Nisan 1944 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*nde Ankara Numune Hastanesindeki gönüllü hastabakıcılık kursunun teorik derslerinin bitip, uygulamalı derslerinin başladığı, doktorların ve hemşirelerin nezareti altında hastaların pansumanı yaptırıldığı ifade edilmiştir. Mevhibe İnönü'nün de diğer öğrencilerle birlikte uygulamalı derslere devam ettiği belirtilmiş ve Mevhibe İnönü'nün Ankara Numune Hastanesinde mikroskopla inceleme yaparken çekilen fotoğrafı yayınlanmıştır (*Cumhuriyet*, 20 Nisan 1944). (Bknz., EK-4) 13 Mayıs 1944 tarihinde ise bu kursu başarıyla bitiren 125 gönüllü hastabakıcıya diplomaları

verilmiştir. Kursun 1 numaralı mezunu Yardım Sevenler Cemiyeti Başkanı Mevhibe İnönü olmuş, diploma törenine Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Hulusi Alataş da katılmıştır (*Cumhuriyet*, 13 Mayıs 1944). (Bknz., EK-5) 24 Nisan 1944 tarihli *Cumhuriyet* Gazetesinde Yardım Sevenler Cemiyeti İstanbul Merkezinin gönüllü hastabakıcı kursu ilanı yer almıştır. Kayıt için her Çarşamba günü 15:00/17:00 arasında Cemiyet idare heyetine müracaat edilmesi gerektiği duyurulmuştur (*Cumhuriyet*, 24 Nisan 1944).

Sonuç

Hava teknolojisindeki gelişmelerle savaşlar cephe gerisindeki halkı tehdit eder hale gelince pasif güvenlik tedbirleri önem kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında savaşa katılın katılmasın, çoğu ülke sivil toplumu korumaya yönelik kanunlar yayınlamış; savaş olasılığına karşı önlemler almıştır. Siper sığınak kazılması, gaz maskesi kullanılması, savaş tatbikatları ve karartma uygulamalarında bulunulmuştur. Savaşın başlaması üzerine Türkiye’de seferberlik ilan edilmiş, savunma önlemleri geliştirilmeye çalışılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’nin savaşa girme riskiyle karşı karşıya kalması üzerine alınan askeri önlemler ülke ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Kuruluş amacı fakirlere ve kadınlara yardım etmek olan Yardım Sevenler Cemiyeti devletin savaşa girmesi halinde ihtiyacı olabilecek askeri ve sıhhi ihtiyaçların giderilmesi için çalışmalar yapmıştır. Yardım Sevenler Cemiyeti İkinci Dünya Savaşı yıllarında hayır işleriyle ilgilenen en önemli sosyal yardım kuruluşlarından birisidir. Savaş yıllarında Türkiye’nin savaşa girme riskiyle karşı karşıya kalması üzerine alınan askeri önlemler ülke ekonomisine ağır yükler getirmiştir. Yardım Sevenler Cemiyeti ülkenin içinde bulunduğu durumu düzeltebilmek ve devletin savaşa girmesi durumunda ihtiyacı olabilecek askeri ve sıhhi ihtiyaçların giderilmesi için çalışmalar yapmaya başlamıştır.

Yardım Sevenler Cemiyeti yayınladığı beyannamelerle Türk kadınlarının milli müdafaa işlerinde göreve çağırmıştır. Harp paketi, sargı, ilaç hazırlama servisleri ile hasta yatak takımları ile çamaşırları dikiş atölyelerinde hizmete ve gönüllü hastabakıcı kurslarına yazılmaya davet etmiştir. Beyannameler sonucunda pek çok kadın kendilerine milli müdafaa saflarında iş ve yer verilmesi için ilgili makamlara müracaat etmeye başlamışlardır. Yardım Sevenler Cemiyeti gönüllü hastabakıcı kursları ve askeri dikiş faaliyetlerinde Halkevleri ile iş birliği yapmıştır. Basında yer alan beyannamelerde ve demeçlerde sık sık "*fedakar Türk kadını, vatan hizmeti, yurt müdafaaası, yardımseven Türk anası, Türk kıızı*" gibi kavramlar yer almıştır. Yapılacak her toplantıdan, etkinlikten önce kadınlar vazifeye davet edilmiştir. Açılan gönüllü hastabakıcı kurslarına katılım şartları ve kayıt tarihleri gazetelerde yayınlanmış, Halkevlerinde kayıt defterleri açılmıştır. Uzaktan gelen kursiyerler için ulaşım ve barınma kolaylıkları sağlanmış, ilçe ve köylerde cephe gerisinde Türk kadınına düşen vazifeler hakkında konferanslar verilmiş ve kadınlar vazifeye davet edilmişlerdir. 1941 yazından sonra kursların sayısı azalmış, basında Yardım Sevenler Cemiyetinin yardım faaliyetleri, ülke genelinde açılan şubelerinin faaliyetleri daha çok yer almaya başlamıştır. Gönüllü Hastabakıcı kursları ile ilgili az sayıda yer alan haber ise diploma töreni ve kurs kayıt koşulları ile ilgili hazırlanmıştır.

Savaşa girme tehlikesinin yaşandığı dönemlerde önemli siyasetçilerin eşleri öncülüğünde kadınlar yardım işlerinde vazifelendirilmiştir. Ankara’da İsmet İnönü’nün eşi Mevhibe İnönü, İstanbul’da Lütfi Kırdar’ın eşi Hayriye Kırdar öncülüğünde faaliyetler düzenlenmiş, Türk kadınına örnek olmaya çalışmışlardır. Bu faaliyetlerde Yardım Sevenler Cemiyetinin öncülüğünde Halkevleri, Kızılay, basın kuruluşları işbirliği yaparak Türk kadınına örgütlemeye çalışmışlar, olası bir savaş durumunda yapması gerekenleri öğrenmelerine aracı olmuşlardır. Yaşanan ekonomik ve sosyal sıkıntılara rağmen "*yardımlaşma*" konusunda birliktelik oluşturulmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Dicleli, V. (1946). Yoksulluk ve Sosyal Yardım Şekilleri, *Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(1), ss. 108-124.
- Karabulut, U. (2014). “Davetsiz Misafiri Beklerken İkinci Dünya Savaşı Türkiye’inde Pasif Güvenlik Önlemleri (1939-1940); *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV/28, ss: 199-223.
- Korkmaz, H. (2016). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında (1941) Yardım Sevenler Cemiyeti ve Mevhibe İnönü’nün Çalışmaları, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (27): 431-442.
- Metinsoy, M. (2007). *İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye Savaş ve Gündelik Yaşam*, Homer Kitapevi, İstanbul.
- Sakaoğlu, N. (2010) “Dedelerimiz Çocukken”, *NTV Tarih*, (17), 38-46.
- Uçarol, R. (2008). *Siyasi Tarih (1789-2001)*, Der Yayınları, İstanbul.
- Uran, H. (2007). *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Gazeteler

Akşam Gazetesi

Ayın Tarihi

Cumhuriyet Gazetesi

Resmi Gazete

Tan Gazetesi

TBMM Zabıt Ceridesi

Ulus Gazetesi

Ülkü Dergisi

Vatan Gazetesi

Ekler

Ek 1: Yardım Sevenler Cemiyeti beyannamesi üzerine vazife almaya gelen Türk kadınları

Cumhuriyet, 23 Nisan 1941.

Ek 2: Mevhibe İnönü Ankara harp sargısı imalathanesinde
Cumhuriyet, 28 Nisan 1941.

Ek 3: İngiltere'de milli müdafaa hizmetlerine yardım eden kadınlar
Tan, 14 Mayıs 1941.

Ek 4: Mevhibe İnönü Numune Hastanesinde kursta.

Cumhuriyet, 20 Nisan 1944.

Ek 5: Gönüllü Hastabakıcı Kursu diploma töreni

Cumhuriyet, 13 Mayıs 1944.